

فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)
سال پنجم، شماره اول، (پیاپی ۱۶)، بهار ۱۳۹۴
تاریخ وصول: ۱۳۹۳/۷/۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۳/۲۳
صص: ۸۳-۱۰۰

بررسی و تحلیل چالش‌های توسعه توریسم روستایی از دیدگاه روستائیان روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی

احمد تقدیسی^۱، سمیه گودرزی^{۲*}، حسن بیک محمدی^۳

۱- عضو هیات علمی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

۲- دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

۳- عضو هیات علمی گروه جغرافیا واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

چکیده

هدف کلی تحقیق "بررسی و تحلیل چالش‌های توسعه توریسم روستایی از دیدگاه روستائیان روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی" بوده است. جامعه آماری تحقیق شامل روستائیان روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی بود که تعداد ۳۸۱ نفر با استفاده از فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای بود که روایی آن بر اساس نظرات اساتید و صاحب‌نظران مربوطه تأیید گردید و جهت سنجش میزان پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار محاسبه‌شده حاکی از مناسب بودن ابزار تحقیق می‌باشد ($r = 0/89$). داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد توصیف و تحلیل قرار گرفتند. رتبه‌بندی چالش‌های توریسم روستایی از دیدگاه روستائیان نشان داد که گویه‌های نامناسب بودن جاده‌ها و مسیرهای مواصلاتی، نامناسب و ناکافی بودن مراکز اقامتی و شرایط آب‌وهوایی سرد به ترتیب، به‌عنوان مهم‌ترین مشکلات در این زمینه شناخته شدند. در این تحقیق از تحلیل عاملی با رویکرد تلخیص داده‌ها استفاده شد که بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، چالش‌های مدیریت آب کشاورزی در ۶ عامل شامل، مشکلات بهداشتی، مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی، مشکلات زیرساختی، مشکلات فرهنگی-اجتماعی، مشکلات اقتصادی و مشکلات طبیعی و اقلیمی دسته‌بندی شدند. همچنین بر پایه یافته‌های تحقیق، مشخص گردید که در بین

چالش‌های شش‌گانه بالا، چهار چالش: مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی، مشکلات زیرساختی، مشکلات فرهنگی - اجتماعی و مشکلات اقتصادی دارای همبستگی بیشتری با یکدیگر بوده و بر اساس نتایج مدل رگرسیونی، چیزی در حدود ۹۲ درصد از تغییرات شاخص ترکیبی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی را تبیین می‌کند.

واژه‌های کلیدی: چالش، توسعه، توریسم روستایی، استان آذربایجان غربی.

مقدمه و بیان مسئله

در دنیای کنونی، سرعت گردش چرخ‌های توسعه به حدی است که کوچک‌ترین تعللی در زمینه برنامه‌ریزی و حرکت در راستای توسعه می‌تواند منجر به نابودی منافع بلندمدت کشور گردد. ناگفته پیداست که یکی از استلزامات تحقق این مهم توجه به قشر قابل‌توجهی از ساکنان کشور می‌باشد که در روستاها ساکن هستند. بر پایه آمار موجود، ۲۸/۶۱ درصد از مردم کل کشور در مناطق روستایی زندگی می‌کنند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰) و این مسئله بیانگر اهمیت فراوان توجه به بحث توسعه روستایی می‌باشد. این در حالی است که یکی از مباحث مطرح در زمینه توسعه روستایی، توسعه صنعت گردشگری روستایی می‌باشد که می‌توان آن را در چارچوب رویکردهای مختلف توسعه روستایی و استراتژی‌های مترتب بر آن‌ها بخصوص رویکردهای اجتماعی-فرهنگی توجیه نمود. بسیاری از کشورهای جهان از گردشگری به‌عنوان کاتالیزوری جهت توسعه یاد می‌کنند (حاجی نژاد و دیگران، ۱۳۹۲:۵۲، شاپلی^۱، ۲۰۰۲:۲۳۳). این در حالی است که استان آذربایجان غربی، با پهنه وسیع و چشم‌اندازهای دلنواز، جزو معدود مکان‌هایی می‌باشد که از امکانات و مواهب گردشگری از آبشار و دریاچه‌های زیبا گرفته تا جنگل‌های پهناور و کوهستان‌های بلند و دشت‌های سرسبز برخوردار می‌باشد. در کنار این مواهب خداداد طبیعی، تنوع مذهبی و قومی - قبیله‌ای با نمادهای خاص خود و دارا بودن نشان‌های باستانی و تاریخی، این استان را از نظر پتانسیل گردشگری (گردشگری طبیعت‌گردی، گردشگری مذهبی و...) در موقعیت ممتاز و برجسته‌ای قرار داده است. شایان ذکر است که با توجه به ساخت مورفولوژیکی استان و وجود روستاهای قابل‌توجه در این بخش از کشور، تعداد قابل‌توجهی از این امکانات و ثروت‌های جاذب گردشگری در نواحی روستایی استان قرار دارند. مطلبی که گواه آن، وجود ۴۹ روستای هدف گردشگری در استان می‌باشد (سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۳). از سویی دیگر، با نگاهی به وضعیت مالی روستائیان استان، مشخص می‌گردد که اختلاف تراز مالی بین درآمدهای روستائیان (۱۰۳۴۲۷۶۸۱ ریال) و هزینه‌های آنان (۱۴۳۰۷۸۵۰۲ ریال) چیزی در حدود ۳۹۶۵۰۸۲۱ ریال می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳). این در حالی است که درآمدهای متفرقه خانوارهای روستایی (که درآمدهای حاصل از گردشگری روستایی جزو این دسته می‌باشد)، می‌تواند باعث افزایش قابل‌توجهی در درآمدهای خانوارهای روستایی استان گردیده و از فشارهای ناشی از این اختلاف مالی بکاهد. مع‌ذک، عدم توجه به مقوله گردشگری روستایی به شکل صحیح آن در استان، عملاً نه‌تنها موجب رشد درآمدزایی در این بخش نشده بلکه بیشتر آثار مخرب و وجوه منفی این مسئله گریبان‌گیر مناطق روستایی گشته است که از جمله آن می‌توان

به تشدید بحث تقطیع و افراز اراضی و تغییر کاربری اراضی در این منطقه اشاره نمود (جلال زاده، ۱۳۸۷). این امر لزوم هموارسازی راه روستاگردی در ایران و آذربایجان غربی برای جذب گردشگر خارجی از طریق این استان را دوچندان می‌کند. با توجه به موارد ذکر شده، لزوم توجه به موانع و محدودیت‌های پیش روی توسعه صنعت توریسم روستایی بیش از پیش نمایان می‌سازد. این در حالی است که در سند چشم‌انداز توسعه، سند آمایش سرزمین کشور، قوانین و مقررات مربوط به گردشگری در قانون برنامه چهارم توسعه، سند ملی جامع اکوتوریسم کشور و طرح جامع گردشگری استان نیز بر اهمیت و ضرورت توجه به موانع و محدودیت‌های پیش روی توسعه صنعت توریسم روستایی تأکید ویژه شده است.

هدف و سؤال کلیدی تحقیق

با توجه به آنچه که بیان شد، هدف مطالعه، بررسی و تحلیل چالش‌های توسعه توریسم روستایی در استان آذربایجان غربی از دیدگاه روستائیان روستاهای هدف گردشگری می‌باشد. فرضیه‌های این تحقیق عبارت‌اند از:

- ۱- اکثر ساکنان روستاهای هدف گردشگری استان با توسعه گردشگری روستایی موافق‌اند
- ۲- بیشترین تأثیر گردشگری روستایی مربوط به رشد جنبه‌های اقتصادی روستا می‌باشد
- ۳- مشکلات مدیریتی مانع از توسعه گردشگری روستایی می‌شوند
- ۴- ضعف در زیرساخت‌ها مانع از توسعه گردشگری روستایی می‌شوند
- ۵- مشکلات فرهنگی مانع از توسعه گردشگری روستایی می‌شوند
- ۶- مشکلات و موانع توسعه گردشگری روستایی ارتباط تنگاتنگ و متقابلی با یکدیگر دارند

روش تحقیق و منطقه مورد مطالعه

روش مورد استفاده در این تحقیق، پیمایشی و از نوع توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل روستائیان ساکن روستاهای هدف گردشگری استان می‌باشد ($N=44602$) که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸۱ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند (شکل ۱). به منظور انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده گردید. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه‌ای بود که بر اساس اهداف و فرضیه‌های تحقیق در سه بخش شامل مشخصات فردی و حرفه‌ای، دیدگاه نسبت به گردشگری روستایی و دیدگاه روستائیان در خصوص چالش‌های توریسم روستایی طراحی گردید (جدول ۱). روایی پرسشنامه بر اساس نظرات اساتید و صاحب‌نظران مربوط تأیید گردید (روایی محتوایی^۱). برای سنجش میزان پایایی مقیاس اصلی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که مقادیر محاسبه شده حاکی از مناسب بودن ابزار تحقیق می‌باشد ($\alpha=0/89$). برای بررسی چالش‌ها در زمینه توسعه توریسم روستایی از دیدگاه روستائیان مورد تحقیق، تعداد ۴۹ گویه بر اساس ادبیات موضوع شناخته و در مقیاس گذاشته شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ توصیف، تجزیه و تحلیل

شدند و به این منظور از آماره‌های توصیفی نظیر فراوانی، درصد، میانگین، نما و آماره‌های استنباطی مانند آزمون اتا و تحلیل عاملی استفاده گردید.

جدول ۱- ابعاد و شاخص‌های شناخت چالش‌های توسعه گردشگری روستایی

ردیف	شاخص	تعداد متغیر
۱	مشخصات فردی و حرفه‌ای	۱۳
۲	دیدگاه نسبت به گردشگری روستایی	۴
۳	چالش‌های توریسم روستایی	۴۹

$$n = \frac{Nz^2pq}{Nd^2 + z^2pq}$$

N=۴۴۶۰۲	z= ۱/۹۶	p=q=۰/۵	d= ۰/۰۵
---------	---------	---------	---------

شکل ۱- فرمول کوکران برای محاسبه حجم نمونه برای روستائیان ساکن روستاهای هدف گردشگری استان

استان آذربایجان غربی با احتساب دریاچه ارومیه حدود ۴۳۶۶۰ کیلومترمربع و بدون احتساب آن، ۳۷۵۹۰ کیلومترمربع مساحت دارد. این استان که در شمال غرب ایران واقع شده ۲/۶۵ درصد از مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد. این استان از طرف شمال و شمال شرق با جمهوری آذربایجان و ارمنستان، از غرب با کشورهای ترکیه و عراق، از جنوب با استان کردستان و از شرق با استان آذربایجان شرقی و زنجان همسایه است. در حال حاضر تعداد ۴۹ روستا در سطح استان به‌عنوان روستاهای هدف گردشگری انتخاب شده‌اند که پراکندگی فضایی آن‌ها در شکل (۲) نشان داده شده است.

مبانی نظری

سازمان جهانی گردشگری در بیانیه مانیل، گردشگری را نیاز اساسی در هزاره سوم معرفی کرده است. صنعت گردشگری سومین پدیده اقتصادی پویا و در حال توسعه پس از صنایع نفت و خودرو بشمار می‌آید و سازمان توسعه و همکاری جهانی، گردشگری را پس از بانکداری، دومین بخش خدمات در تجارت بین‌المللی خوانده است (سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه^۱، ۲۰۰۵). پیش‌بینی می‌شود این صنعت تا سال ۲۰۲۰، بر تنها صنعت پردرآمد دنیا یعنی نفت نیز فائق آید (سازمان جهانی گردشگری^۲، ۲۰۱۱). ایران، به تصدیق سازمان یونسکو، از نظر دارا بودن آثار تاریخی و فرهنگی در میان هشت کشور نخست جهان جای می‌گیرد و از منظر جاذبه‌های

1 Organization for Economic Co operation and Development

2 World Tourism Organization

اکوتوریستی و تنوع اقلیمی جزو پنج کشور برتر دنیاست. با همه این‌ها در کشور ما این موهبت الهی به نحو مناسبی بهره‌برداری و سودآوری نشده است (زاهدی، ۱۳۸۷). مناطقی در کشور وجود دارند که به لحاظ زیبایی و جاذبه‌های گردشگری در جایگاه بالایی قرار گرفته‌اند. این در حالی است که علی‌رغم رشد فزاینده درآمد جهانی از محل گردشگری، ایران که در زمره پراستعدادترین کشورها در این زمینه است، متأسفانه سهم بسیار ناچیزی از این سفره گسترده را از آن خویش ساخته است (رنجبریان و زاهدی، ۱۳۷۹). با توجه به اهمیت گردشگری، یکی از صنایع راهبردی که در چشم‌انداز توسعه ایران در سال ۱۴۰۴ در نظر گرفته شده، صنعت جهانگردی است. بر همین اساس این سند چشم‌انداز، سازمان‌های ذی‌ربط را مکلف کرده که تا سال ۱۴۰۴ باید امکاناتی فراهم کنند که ۲۰ میلیون گردشگر از ایران بازدید کنند. این در حالی است که بررسی‌های به‌عمل‌آمده توسط محققین مختلف نشان می‌دهد که وضعیت توریسم روستایی در کشور چندان مطلوب نبوده و در حال حاضر با مشکلات و چالش‌های گوناگونی از جمله، ضعف سیستم بانکی و عدم تکافوی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش گردشگری، پائین بودن درآمد حاصل از فعالیت‌های گردشگری برای روستائیان (طالب و میرزائی، ۱۳۸۹: ۲۷)، پراکنده بودن جاذبه‌های طبیعی (دادورخانی و نیک سیرت، ۱۳۹۰: ۵۵)، نامناسب بودن و ناکافی بودن تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی (شهیدی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۰۶)، کوتاه بودن فصل گردشگری در منطقه مورد مطالعه و آشنا نبودن روستائیان با تسهیلات گردشگری (دانش مهر و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۲۶) مواجه می‌باشد. نتایج تحقیقات کرمی دهکردی و کلانتری (۱۳۹۰: ۲۳)، مافی و سقائی (۱۳۸۷: ۳۴)، توکلی و هدایتی (۱۳۸۷: ۱۹)، تقدیسی و دانشور (۱۳۸۶: ۱۸۹) و ویوانکو^۱ (۲۰۰۲) نیز فقدان و یا ضعیف بودن زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی را از جمله مهم‌ترین مشکلات و چالش‌ها برمی‌شمارد. همچنین نتایج حاصل از تحقیق کرمی دهکردی و کلانتری (۱۳۹۰: ۲۳) و تولایی و دیگران (۱۳۹۲: ۱۱۳)، نشان داد که مشکلات زیرساختی، بازاریابی، بهداشتی و سلامت، کم‌رنگ شدن جاذبه‌های فرهنگی، عدم درک صحیح از گردشگری، فقدان انگیزه در مسئولان محلی، تعصبات قومی و قبیله‌ای، فقدان برنامه‌ریزی و همچنین پژوهش و نظارت، مشکلات مربوط به منابع انسانی، مشکلات گردشگری و مقوله دولت و مشکلات مربوط به صنایع دستی از جمله چالش‌های پیش روی توسعه گردشگری به شمار می‌آید. کدیور و سقائی (۱۳۸۶: ۱۳۱) و سلطانی و نوری (۱۳۸۹: ۷۸)، در پژوهش خود به این نتیجه دست‌یافته‌اند که در صورت عدم سازمان‌دهی مناطق گردشگری، نه تنها پایداری محیط با خطر مواجه می‌شود، بلکه امنیت اجتماعی آن مکان نیز دچار خدشه می‌شود. دهقان (۱۳۸۷: ۱۹-۱)، ثبوتی (۱۳۸۵)، میچل و هال^۲ (۲۰۰۵: ۱۱) و بام و زاواس^۳ (۲۰۰۸: ۷۹۱)، نیز بر نقش عامل عدم اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی جذب گردشگر به‌عنوان یک چالش عمده در روستاها تأکید دارند. شارپلی (۲۰۰۲: ۲۳۹)، در نتایج تحقیقات خود به این نتیجه رسیده است که عدم حمایت مالی و عمرانی در درازمدت نقش مؤثری در عدم توسعه گردشگری نواحی روستایی ایفا می‌کند. سو^۴ (۲۰۱۱)، لیو^۵ (۲۰۰۶: ۸۸۲)، پیرالس و ماریا^۶ (۲۰۰۲: ۱۰۷)، پارک و یون^۱ (۲۰۰۹: ۱۰۵) و

1 Vivanco

2 Mitchell & Hall

3 Baum & Szavas

4 Su

5 Liu

6 Perales & María

پانییک و دیگران^۲ (۲۰۱۱) نیز در تحقیقات خود به نتایج مشابهی دست‌یافته‌اند. تحقیق حاضر با توجه به‌مرور ادبیات شناخته‌شده به بررسی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی از دیدگاه روستائیان روستاهای هدف گردشگری در استان آذربایجان غربی پرداخته است.

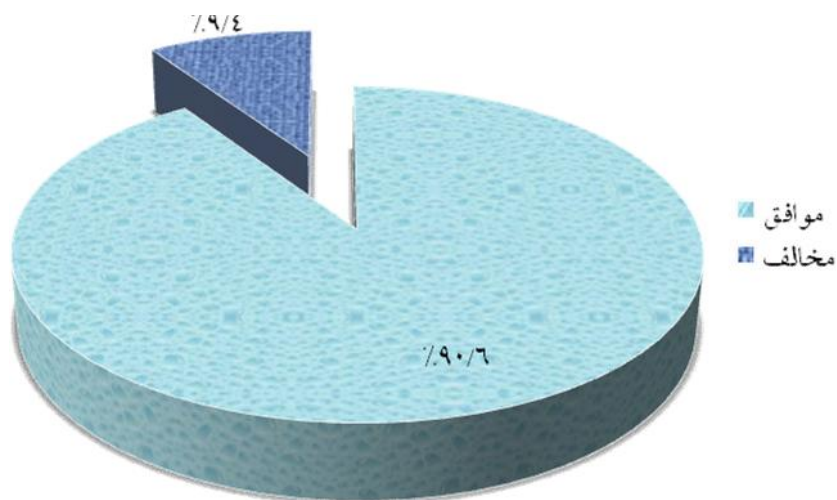
یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج حاصل از تحقیق، میانگین سن پاسخگویان مورد مطالعه ۴۸ سال بوده و از مجموع ۳۸۱ نفر پاسخگو، ۳۴۶ نفر (۹۰/۸ درصد) مرد و ۳۵ نفر (۹/۲ درصد) زن می‌باشند. بیشتر روستائیان مورد مطالعه (۳۶/۵ درصد) دارای سطح تحصیلات زیر دیپلم بوده و ۲۳ نفر نیز دارای تحصیلات دانشگاهی می‌باشند.

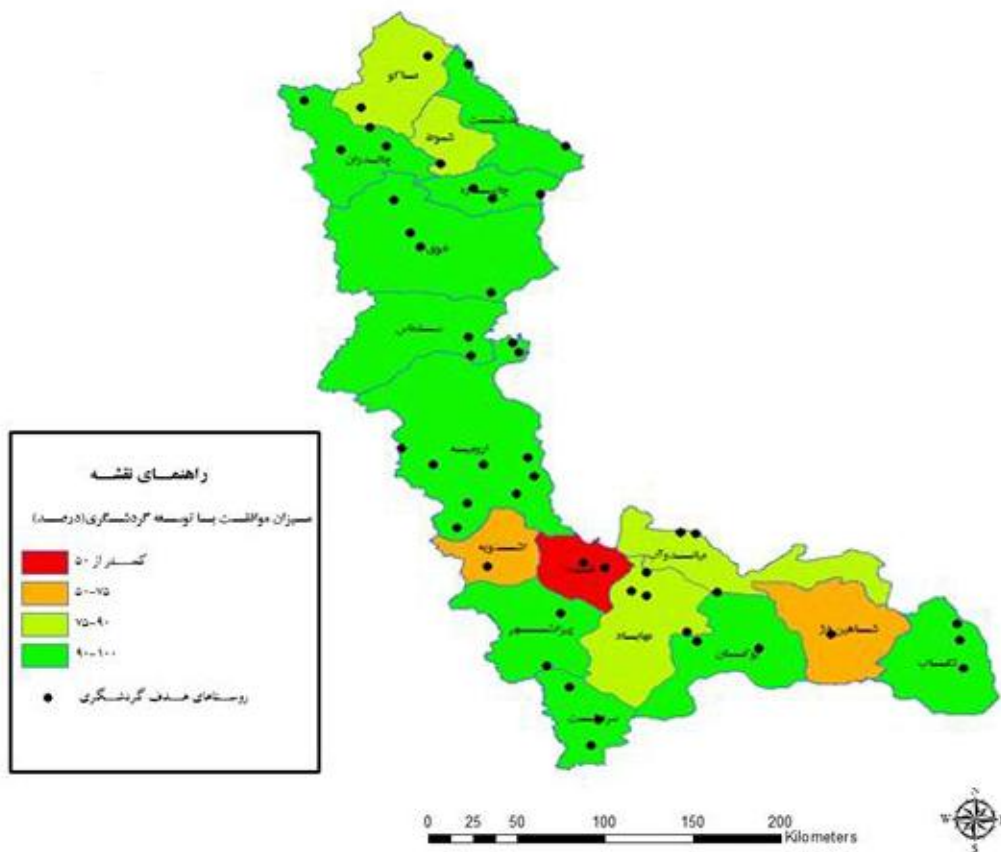
جدول ۲- توزیع فراوانی متغیرهای مربوط به ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان

متغیر	فراوانی	درصد	نما
جنس	مرد	۳۴۶	۹۰/۸
	زن	۳۵	۹/۲
سطح تحصیلات	بی‌سواد	۱۲۳	۳۲/۳
	تحصیلات تا دیپلم	۱۳۹	۳۶/۵
	دیپلم	۹۶	۲۵/۲
	تحصیلات دانشگاهی	۲۳	۶
متغیر	میانگین	حداکثر	حداقل
سن	۴۸	۷۸	۱۸

یافته‌های تحقیق مندرج در نمودار (۱) نشان می‌دهد که ۳۴۵ نفر (۹۰/۶ درصد) از پاسخگویان موافق توسعه گردشگری روستایی بودند. این در حالی است که ۳۶ نفر (۹/۴ درصد) نیز مخالفت خود را با این مسئله ابراز کرده‌اند. شکل (۲)، پهنه‌بندی وضعیت استقبال از توسعه گردشگری روستایی در میان ساکنان روستاهای هدف گردشگری استان را نشان می‌دهد.

نمودار ۱- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس موافقت با توسعه گردشگری روستایی

شکل ۲- پهنه‌بندی وضعیت استقبال از توسعه گردشگری روستایی در میان ساکنان روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی

بر اساس نتایج حاصل از تحقیق، بیشترین تأثیر حاصل از توسعه گردشگری روستایی به ترتیب به تأثیر در رشد اقتصادی (با میانگین ۷/۸)، تأثیر در رشد ساختارهای اجتماعی- فرهنگی (با میانگین ۵/۳) و تأثیر در بهبود جایگاه سیاسی (با میانگین ۴/۴) مربوط می‌شود (جدول ۳).

جدول ۳- توزیع فراوانی نظر پاسخگویان در مورد اثرات توسعه گردشگری روستایی

میزان تأثیر در رشد اقتصادی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بین ۰ تا ۲	۷	۱/۸	۱/۸
بین ۲ تا ۴	۸	۲/۱	۳/۹
بین ۴ تا ۶	۲۴	۶/۳	۱۰/۲
بین ۶ تا ۸	۲۲۲	۵۸/۳	۶۸/۵
بیشتر از ۸	۱۲۰	۳۱/۵	۱۰۰
جمع	۳۸۱	۱۰۰	---
میانگین: ۷/۸۳ بیشینه: ۱۰ کمینه: ۲ واریانس: ۲/۸۳ انحراف معیار: ۱/۶۸۳ خطای استاندارد: ۰/۰۸۶			
میزان تأثیر در رشد ساختارهای اجتماعی- فرهنگی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بین ۰ تا ۲	۶۸	۱۷/۸	۱۷/۸
بین ۲ تا ۴	۶۱	۱۶	۳۳/۹
بین ۴ تا ۶	۱۵۰	۳۹/۴	۷۳/۲
بین ۶ تا ۸	۷۱	۱۸/۶	۹۱/۹
بیشتر از ۸	۳۱	۸/۱	۱۰۰
جمع	۳۸۱	۱۰۰	---
میانگین: ۵/۲۶ بیشینه: ۱۰ کمینه: ۰ واریانس: ۶/۲۷۸ انحراف معیار: ۲/۵۰۶ خطای استاندارد: ۰/۱۲۸			
میزان تأثیر در بهبود جایگاه سیاسی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بین ۰ تا ۲	۵۲	۱۳/۶	۱۳/۶
بین ۲ تا ۴	۲۰۵	۵۳/۸	۶۷/۵
بین ۴ تا ۶	۴۵	۱۱/۸	۷۹/۳
بین ۶ تا ۸	۵۶	۱۴/۷	۹۴
بیشتر از ۸	۲۳	۶	۱۰۰
جمع	۳۸۱	۱۰۰	---
میانگین: ۴/۴۱ بیشینه: ۱۰ کمینه: ۰ واریانس: ۵/۰۷ انحراف معیار: ۲/۲۵۳ خطای استاندارد: ۰/۱۱۵			

در این پژوهش به منظور بررسی و تحلیل چالش‌های توسعه توریسم روستایی از دیدگاه روستائیان روستاهای هدف گردشگری تعداد ۴۹ گویه به پاسخگویان ارائه گردید و از آنان خواسته شد بر اساس طیف لیکرت به سؤالات پاسخ دهند. جهت اولویت‌بندی مسائل و محدودیت‌ها از ضریب تغییرات (CV)^۱ استفاده شد. بررسی نتایج اولویت‌بندی مسائل و محدودیت‌های توسعه توریسم روستایی نشان داد که گویه‌های نامناسب بودن جاده‌ها و مسیرهای مواصلاتی، نامناسب و ناکافی بودن مراکز اقامتی و شرایط آب‌وهوایی سرد به ترتیب، از دیدگاه روستائیان به‌عنوان مهم‌ترین مشکلات در این زمینه شناخته شدند (جدول ۴).

جدول ۴- اولویت‌بندی چالش‌های توسعه توریسم روستایی از دیدگاه پاسخگویان

رتبه	گویه	انحراف معیار	میانگین	ضریب تغییرات (CV)
۱	نامناسب بودن جاده‌ها و مسیرهای مواصلاتی	۲/۵۹۸۷۱	۳/۵۵۱۲	۰/۷۳۱۸
۲	نامناسب و ناکافی بودن مراکز اقامتی	۲/۴۰۴۳۲	۳/۳۰۴۵	۰/۷۲۷۶
۳	شرایط آب‌وهوایی سرد	۲/۱۵۸۷۳	۳/۱۹۹۵	۰/۶۷۴۷
۴	موقت و یا کوتاه‌مدت بودن فرصت‌های شغلی ایجادشده در بخش گردشگری	۲/۴۶۷۹۹	۳/۸۲۶۸	۰/۶۴۴۹
۵	فقدان و یا ضعف دستگاه‌های حمل‌ونقل برای سفر به منطقه گردشگری	۲/۵۳۰۰۴	۳/۹۶۰۶	۰/۶۳۸۸
۶	گرایش غالب مردم به استفاده اختصاصی از فضای روستا در قالب ویلا و باغ‌های خصوصی	۲/۳۶۸۷۷	۳/۷۶۶۴	۰/۶۲۸۹
۷	نبودن یا کمبود سرویس بهداشتی مناسب	۲/۰۰۳۷۰	۳/۱۹۴۲	۰/۶۲۷۳
۸	نداشتن دانش و مهارت کافی برای انجام فعالیت تولیدی، خدماتی مرتبط با گردشگری	۲/۲۶۰۴۴	۳/۶۵۸۸	۰/۶۱۷۸
۹	نامطلوب بودن راه‌های درون روستا	۲/۰۳۳۴۶	۳/۳۲۲۸	۰/۶۱۲۰
۱۰	عدم آگاهی مردم روستا از مزایا و منافع گردشگری روستایی	۲/۱۶۸۶۳	۳/۵۷۴۸	۰/۶۰۶۶
۱۱	بهداشت نامناسب سرویس‌های بهداشتی در روستا	۲/۲۰۳۴۶	۳/۶۶۴۰	۰/۶۰۱۴
۱۲	عدم آشنایی مردم با نحوه برخورد با گردشگران	۲/۰۰۵۵۵	۳/۵۴۵۹	۰/۵۶۵۶
۱۳	عدم دفع بهداشتی زباله در روستا	۲/۱۱۲۵۰	۳/۷۴۸۰	۰/۵۶۳۶
۱۴	نبودن بسته‌بندی مناسب برای مصنوعات دستی و درنهایت تبلیغ از این طریق	۲/۰۵۴۵۴	۳/۷۷۶۹	۰/۵۴۴۰
۱۵	بی‌توجهی و فعالیت کم رسانه‌ها، مطبوعات و ادارات مسئول در اطلاع‌رسانی	۱/۹۷۶۰۵	۳/۷۱۳۹	۰/۵۳۲۱
۱۶	مشکل دفع فاضلاب در روستا	۱/۷۲۰۰۳	۳/۲۶۵۱	۰/۵۲۶۸
۱۷	عدم تمایل مردم جهت سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری به دلیل ناآشنایی با این صنعت	۱/۹۴۸۱۶	۳/۷۳۴۹	۰/۵۲۱۶
۱۸	نبودن امکانات و خدمات تفریحی	۱/۸۹۸۸۰	۳/۷۲۴۴	۰/۵۰۹۸
۱۹	پراکندگی و بوی تعفن ناشی از فضولات حیوانی در روستا	۱/۸۹۰۳۲	۳/۸۲۱۵	۰/۴۹۴۷
۲۰	تعارضات فرهنگی بین مردم منطقه و گردشگران	۱/۷۳۰۵۴	۳/۶۳۷۸	۰/۴۷۵۷
۲۱	عدم حمایت از سرمایه‌گذاران محلی	۱/۷۱۶۷۸	۳/۶۷۱۹	۰/۴۶۷۵
۲۲	عدم امنیت برای مسافران	۱/۶۱۹۷۰	۳/۴۶۹۸	۰/۴۶۶۸
۲۳	تعصبات قومی و قبیله‌ای	۱/۵۹۷۵۶	۳/۶۸۷۷	۰/۴۳۳۲
۲۴	فقدان انگیزه در مسئولان محلی	۱/۵۲۵۵۳	۳/۵۴۸۶	۰/۴۲۹۹
۲۵	دریافت ورودیه نامتعارف از گردشگران	۱/۴۱۶۲۱	۳/۵۵۳۸	۰/۳۹۸۵

رتبه	گویه	انحراف معیار	میانگین	ضریب تغییرات (CV)
۲۶	نبود آب بهداشتی	۱/۴۳۳۴۵	۳/۶۲۹۹	۰/۳۹۴۹
۲۷	عدم توجه به پتانسیل‌های مناطق گردشگری	۱/۴۳۱۴۸	۳/۶۶۶۷	۰/۳۹۰۴
۲۸	فقدان تشکل‌های غیردولتی مرتبط با گردشگری	۱/۲۷۰۶۰	۳/۲۹۶۶	۰/۳۸۵۴
۲۹	کمرنگ شدن جاذبه‌های سنتی و قدیمی روستاها	۱/۳۱۳۴۵	۳/۵۹۸۴	۰/۳۶۵۰
۳۰	مشکلات بهداشتی و سلامت در روستا	۱/۳۲۱۷۷	۳/۷۰۰۸	۰/۳۵۷۲
۳۱	نبود برق	۱/۲۳۴۵۹	۳/۵۱۱۸	۰/۳۵۱۶
۳۲	علائم نامناسب برای راهنمایی گردشگران	۱/۲۲۶۰۸	۳/۵۰۳۹	۰/۳۴۹۹
۳۳	کم توجهی به مباحث مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح‌های گردشگری	۱/۲۲۹۷۳	۳/۵۸۲۷	۰/۳۴۳۲
۳۴	وجود روستای رقیب قدرتمند در منطقه در زمینه گردشگری	۱/۲۵۸۶۴	۳/۶۷۱۹	۰/۳۴۲۸
۳۵	عدم اطلاع‌رسانی رسانه‌ها (رادیو، تلویزیون، بروشور)	۱/۲۵۹۳۵	۳/۷۰۸۷	۰/۳۳۹۶
۳۶	عدم شناخت هنرهای دستی روستائیان و عشایر و نبود مکانی مناسب برای ارائه این هنرها	۱/۲۰۴۲۴	۳/۶۲۷۳	۰/۳۳۲۰
۳۷	نبود اینترنت	۱/۰۹۶۶۴	۳/۳۳۶۰	۰/۳۲۸۷
۳۸	سطح درآمد پایین خانوارها	۱/۱۷۴۲۷	۳/۶۷۱۹	۰/۳۱۹۸
۳۹	بروز حوادث طبیعی مانند زمین‌لرزه و خشک‌سالی	۱/۱۶۱۹۸	۳/۶۹۲۹	۰/۳۱۴۷
۴۰	عدم وجود سرمایه‌گذاری‌های دولتی در زمینه گردشگری روستایی	۱/۰۶۵۸۳	۳/۴۳۵۷	۰/۳۱۰۲
۴۱	نبود تابلوهای راهنمایی به زبان لاتین	۱/۰۷۱۷۰	۳/۵۴۵۹	۰/۳۰۲۲
۴۲	نبود تنوع در تبلیغات و نحوه آن	۱/۰۲۸۸۶	۳/۴۴۸۸	۰/۲۹۸۳
۴۳	فقدان آراستگی در روستاهای هدف و ورودی کانون‌های گردشگری	۱/۰۶۵۳۲	۳/۵۷۲۲	۰/۲۹۸۲
۴۴	ضعف سیستم بانکی و عدم تکافوی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش گردشگری	۱/۰۱۹۵۰	۳/۴۷۲۴	۰/۲۹۳۶
۴۵	به هم خوردن چهره زیبای روستا و یا کانون‌های گردشگری با اجرای طرح‌های نامناسب	۱/۰۱۴۱۶	۳/۵۳۲۸	۰/۲۸۷۱
۴۶	نبود امکانات و خدمات بهداشتی درمانی	۱/۰۲۱۰۶	۳/۸۶۶۱	۰/۲۶۴۱
۴۷	نبود تلفن	۹۹۵۹۴.	۳/۷۸۲۲	۰/۲۶۳۳
۴۸	نبود امکانات پستی	۸۸۲۸۰.	۳/۵۵۳۸	۰/۲۴۸۴
۴۹	کم‌آبی منطقه	۵۶۶۹۴.	۳/۹۱۳۴	۰/۱۴۴۹

به منظور دسته‌بندی چالش‌های توسعه توریسم روستایی از تکنیک تحلیل عاملی با رویکرد تلخیص داده‌ها استفاده شد. تعیین و تشخیص مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی با استفاده از آماره KMO^۱ و آزمون بارتلت^۲ انجام شد و همان‌گونه که در جدول (۵) مشاهده می‌شود داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب هستند.

جدول ۵- مقدار آماره KMO و آزمون بارتلت

Sig	Bartlett Test	KMO	تحلیل عاملی
۰/۰۰۰	۳۹۳۸/۸۷۰	۰/۷۸۵	چالش‌های توسعه توریسم روستایی

1 Kaiser – Meyer – Olkin

2 Bartlett Test

همچنین برای تعیین عوامل بر اساس ملاک کیسر عمل شد. بر اساس این ملاک، تنها عواملی مورد پذیرش قرار گرفتند که مقدار ویژه آن‌ها به‌طور قابل ملاحظه‌ای بزرگ‌تر از یک بود. تحلیل عاملی چالش‌های توسعه توریسم روستایی نشان می‌دهد که عامل اول با مقدار ویژه $7/703$ به‌تنهایی تبیین‌کننده $15/053$ درصد واریانس کل می‌باشد. به‌طور کلی، شش عامل مورد نظر در مجموع $63/260$ درصد از کل واریانس را تبیین می‌نمایند (جدول ۶).

جدول ۶- عوامل استخراج شده با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی آن‌ها

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
۱	$7/703$	$15/053$	$15/053$
۲	$6/088$	$11/0896$	$26/948$
۳	$5/418$	$10/588$	$37/536$
۴	$5/277$	$10/312$	$47/848$
۵	$4/299$	$8/400$	$56/248$
۶	$3/588$	$7/012$	$63/260$

اما وضعیت قرارگیری متغیرها در عوامل با فرض واقع شدن متغیرها با بار عاملی بزرگ‌تر از $0/5$ ، بعد از چرخش عامل‌ها به روش وریماکس و نام‌گذاری عامل‌ها به شرح جدول (۷) می‌باشد که چالش‌های توسعه توریسم روستایی در ۶ عامل شامل، مشکلات بهداشتی، مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی، مشکلات زیرساختی، مشکلات فرهنگی-اجتماعی، مشکلات اقتصادی و مشکلات طبیعی و اقلیمی دسته‌بندی شدند.

جدول ۷- تعیین عوامل مربوط به چالش‌های توسعه توریسم روستایی، متغیرها و بار عاملی مربوطه

نام عامل	متغیرها	بار عاملی
مشکلات بهداشتی	مشکلات بهداشتی و سلامت در روستا	$0/803$
	نبود امکانات و خدمات بهداشتی درمانی	$0/753$
	عدم دفع بهداشتی زباله در روستا	$0/715$
	پراکندگی و بوی تعفن ناشی از فضولات حیوانی در روستا	$0/681$
	مشکل دفع فاضلاب در روستا	$0/634$
	نبود یا کمبود سرویس بهداشتی مناسب	$0/628$
	بهداشت نامناسب سرویس‌های بهداشتی در روستا	$0/616$
	نبود آب بهداشتی	$0/502$
مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی	کم‌توجهی به مباحث مشارکت روستائیان در تهیه و اجرای طرح‌های گردشگری	$0/727$
	نبود بسته‌بندی مناسب برای مصنوعات دستی و در نهایت تبلیغ از این طریق	$0/706$
	دریافت ورودیه نامتعارف از گردشگران	$0/651$
	فقدان تشکل‌های غیردولتی مرتبط با گردشگری	$0/629$
	فقدان انگیزه در مسئولان محلی	$0/598$

۰/۵۵۶	فقدان آراستگی در روستاهای هدف و ورودی کانون‌های گردشگری	مشکلات زیرساختی
۰/۵۴۵	عدم توجه به پتانسیل‌های مناطق گردشگری	
۰/۵۳۶	بی‌توجهی و فعالیت کم رسانه‌ها، مطبوعات و ادارات مسئول در اطلاع‌رسانی	
۰/۵۱۳	به هم خوردن چهره زیبای روستا و یا کانون‌های گردشگری با اجرای طرح‌های نامناسب	
۰/۸۶۲	نبود تلفن	
۰/۷۳۴	نامناسب و ناکافی بودن مراکز اقامتی	
۰/۷۳۲	نبود امکانات و خدمات تفریحی	
۰/۷۱۸	نامناسب بودن جاده‌ها و مسیرهای مواصلاتی	
۰/۶۶۱	نبود برق	
۰/۶۴۰	نبود یک پاسگاه انتظامی	
۰/۶۲۶	نبود اینترنت	مشکلات فرهنگی-اجتماعی
۰/۷۸۲	تعصبات قومی و قبیله‌ای	
۰/۷۵۴	عدم آگاهی مردم روستا از مزایا و منافع گردشگری روستایی	
۰/۷۰۴	کم‌رنگ شدن جاذبه‌های سنتی و قدیمی روستاها	
۰/۶۷۱	نداشتن دانش و مهارت کافی برای انجام فعالیت تولیدی، خدماتی مرتبط با گردشگری	
۰/۶۴۱	گرایش غالب مردم به استفاده اختصاصی از فضای روستا در قالب ویلا و باغ‌های خصوص	
۰/۶۲۱	عدم آشنایی مردم با نحوه برخورد با گردشگران	مشکلات اقتصادی
۰/۵۵۴	تعارضات فرهنگی بین مردم منطقه و گردشگران	
۰/۷۵۹	عدم حمایت از سرمایه‌گذاران محلی	
۰/۶۳۳	عدم وجود سرمایه‌گذاری‌های دولتی در زمینه گردشگری روستایی	
۰/۵۵۲	ضعف سیستم بانکی و عدم تکافوی تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش گردشگری	
۰/۵۱۳	عدم تمایل مردم جهت سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری به دلیل عدم آشنایی با این صنعت	مشکلات طبیعی و اقلیمی
۰/۸۳۶	شرایط آب‌وهوایی سرد	
۰/۵۶۷	بروز حوادث طبیعی مانند زمین‌لرزه و خشک‌سالی	

وزن معیار چالش‌های توسعه گردشگری روستایی

در این قسمت جهت تحلیل بهتر چالش‌های شش‌گانه توسعه گردشگری روستایی، اقدام به طراحی و محاسبه شاخصی بنام وزن معیار چالش‌های توسعه گردشگری روستایی گردید. نحوه طراحی و محاسبه این شاخص به این ترتیب بود که ابتدا وزن کل مربوط به هر یک از عامل‌های شش‌گانه برای هر کدام از افراد پاسخگو محاسبه شد. سپس اعداد به دست آمده، هم‌کاسه گشته و اختلاف مقیاس^۱ بین آن‌ها از میان برداشته شد. برای این کار از

روش تقسیم‌بر میانگین به دلیل دقت بیشتر و برتری تکنیکی بهره برده شد.^۱ در گام بعدی به دلیل یکسان نبودن درجه اهمیت هر یک از گویه‌ها از یکسو و عدم برابری تعداد گویه‌های مربوط به هر کدام از عامل‌های شش‌گانه از سویی دیگر اقدام به وزن دهی شاخص‌های رفع اختلاف مقیاس شده گردید. تکنیک مورداستفاده در این مرحله نیز روش مک گراناهاون می‌باشد. در گام نهایی مجموع شش شاخص حاصل، تشکیل شاخص کل را می‌دهند که از آن به‌عنوان وزن معیار چالش‌های توسعه گردشگری روستایی نام می‌بریم.

تحلیل همبستگی

نتایج حاصل از تحلیل همبستگی پیرسون، نشان می‌دهد که بین وزن معیار چالش‌های مشکلات اقتصادی، وزن معیار مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی، وزن معیار مشکلات زیرساختی و وزن معیار مشکلات فرهنگی- اجتماعی در سطح $P=0/01$ ارتباط مثبت و معنی‌داری از لحاظ آماری وجود دارد (جدول ۸).

جدول ۸- همبستگی بین چالش‌های شش‌گانه توسعه گردشگری روستایی در استان آذربایجان غربی

متغیر ۱	متغیر ۲	ضریب همبستگی	sig
وزن معیار مشکلات اقتصادی	وزن معیار مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی	۰/۴۲۶**	۰/۰۰۰
	وزن معیار مشکلات زیرساختی	۰/۴۱۹**	۰/۰۰۰
	وزن معیار مشکلات فرهنگی- اجتماعی	۰/۳۲۸**	۰/۰۰۰

**معنی‌داری در سطح ۱ درصد

تحلیل رگرسیون

در این مرحله برای سنجش نقش جمعی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته وزن معیار چالش‌های توسعه گردشگری روستایی از رگرسیون چند متغیره به شیوه Backward استفاده شده است. در این روش ابتدا کلیه متغیرهای مستقل همزمان وارد تحلیل شده و اثرات کلیه متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ اما به‌مرور متغیرهای ضعیف‌تر یکی پس از دیگری از معادله خارج شده و این امر تا زمانی ادامه می‌یابد که خطای آزمون معناداری به ده درصد برسد. جدول (۹)، نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون را نشان می‌دهد.

۱ در این روش ابتدا میانگین مربوط به کل اعداد مورد نظر در یک شاخص را محاسبه می‌نمایند و سپس هر کدام از اعداد خام مربوطه را بر میانگین محاسبه شده تقسیم می‌کنند.

جدول ۹- نتایج تحلیل نقش جمعی متغیرهای ملاک بر میزان وزن معیار کل چالش‌های توسعه گردشگری روستایی (رگرسیون چند متغیره)

Sig	T	Beta	SEB	B	متغیرهای مستقل
۰/۰۰۰	۲۳/۶۲۶	۰/۳۸۵	۰/۰۵۰	۱/۱۷۶	وزن معیار مشکلات اقتصادی (x ₁)
۰/۰۰۰	۲۶/۸۲۶	۰/۴۴۷	۰/۰۴۸	۱/۲۸۵	وزن معیار مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی (x ₂)
۰/۰۰۰	۲۰/۹۸۴	۰/۳۴۸	۰/۰۴۸	۰/۹۹۹	وزن معیار مشکلات زیرساختی (x ₃)
۰/۰۰۰	۲۴/۳۰۴	۰/۳۴۶	۰/۰۴۱	۰/۹۹۱	وزن معیار مشکلات فرهنگی-اجتماعی (x ₄)
۰/۰۰۰	-۵/۳۰۶	----	۰/۰۴۲	۰/۲۲۰	عرض از مبدأ
Multiple R = ۰/۹۶۲ R square = ۰/۹۲۵ Adjust R square = ۰/۹۲۴ Standard Error = ۰/۰۷۸					

با توجه به نتایج حاصل از تحقیق، می‌توان این‌گونه بیان نمود که متغیرهای مستقل موجود در معادله رگرسیون به میزان ۹۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته شاخص ترکیبی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی را تبیین می‌کنند و معادله رگرسیونی آن عبارت است از:

$$y = 0/220 + 1/176 x_1 + 1/285 x_2 + 0/999 x_3 + 0/991 x_4$$

نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج حاصل از تحقیق و در تائید فرضیه اول، اکثریت ساکنین روستاهای هدف گردشگری مورد مطالعه با توسعه گردشگری روستایی موافق بوده و کمترین میزان موافقت به ترتیب به شهرستان‌های نقده، اشنویه و شاهین‌دژ اختصاص دارد. این در حالی است که بیشتر پاسخگویان، اعتقاد بر این مطلب داشتند که رشد اقتصادی بیشترین تأثیر حاصل از توسعه گردشگری روستایی می‌باشد و رشد ساختارهای اجتماعی- فرهنگی و بهبود جایگاه سیاسی به ترتیب در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند (تائید فرضیه دوم). این در حالی است که یافته‌های حاصل از اولویت‌بندی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی نشان می‌دهد که گویه‌های نامناسب بودن جاده‌ها مسیرهای مواصلاتی، نامناسب و ناکافی بودن مراکز اقامتی، شرایط آب و هوایی سرد، موقت و یا کوتاه‌مدت بودن فرصت‌های شغلی ایجادشده در بخش گردشگری، فقدان و یا ضعف دستگاه‌های حمل و نقل برای سفر به منطقه گردشگری، گرایش غالب مردم به استفاده اختصاصی از فضای روستا در قالب ویلا و باغ‌های خصوصی، نبود یا کمبود سرویس بهداشتی مناسب، نداشتن دانش و مهارت کافی برای انجام فعالیت تولیدی، خدماتی مرتبط با گردشگری، نامطلوب بودن راه‌های درون روستا و عدم آگاهی مردم روستا از مزایا و منافع گردشگری روستایی به ترتیب، از دیدگاه روستاییان به‌عنوان مهم‌ترین مشکلات در این زمینه شناخته شدند. همچنین بر اساس نتایج حاصل از تحلیل عاملی،

مشکلات و مسائل پیش روی توسعه گردشگری روستایی در روستاهای هدف گردشگری استان آذربایجان غربی، در شش عامل به شرح زیر دسته‌بندی گردیدند (تائید فرضیه‌های سوم، چهارم و پنجم):

عامل اول: مشکلات بهداشتی

عامل دوم: مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی

عامل سوم: مشکلات زیرساختی

عامل چهارم: مشکلات فرهنگی - اجتماعی

عامل پنجم: مشکلات اقتصادی

عامل ششم: مشکلات طبیعی و اقلیمی

بر پایه یافته‌های تحقیق، مشخص گردید که در بین چالش‌های شش‌گانه بالا، چهار چالش: مشکلات مدیریتی و برنامه‌ریزی، مشکلات زیرساختی، مشکلات فرهنگی - اجتماعی و مشکلات اقتصادی دارای همبستگی بیشتری با یکدیگر بوده و بر اساس نتایج مدل رگرسیونی، چیزی در حدود ۹۲ درصد از تغییرات شاخص ترکیبی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی را تبیین می‌کنند (تائید فرضیه ششم).

اینک بر اساس یافته‌های تحقیق موارد زیر پیشنهاد می‌گردند:

- توسعه زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی لازم برای جذب گردشگران در روستاهای هدف گردشگری استان

- مدیریت و برنامه‌ریزی مناسب بر اساس آرایش فضایی مطلوب مناطق هدف گردشگری با تکیه بر شناسایی قابلیت‌های محیطی - گردشگری، از دیگر پیشنهادها مورد نظر در این زمینه می‌باشد.

- تهیه برنامه‌های ترویجی و رادیو و تلویزیونی در خصوص آشنایی بیشتر روستائیان با صنعت گردشگری

روستایی و آموزش روستائیان از جهات مختلف در هنگام برخورد با گردشگران

- افزایش سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری توسط سازمان‌های مربوط

- رسیدگی به مسائل بهداشتی روستاها از قبیل جمع‌آوری زباله‌ها و... در روستاهای هدف گردشگری

منابع

- ۱- تقدیسی زنجانی، سیمین و دانشور عنبران، فاطمه، (۱۳۸۶)، **توریسم روستایی، تصویری مجازی یا الگویی حقیقی در برنامه‌ریزی روستایی**، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، دوره ۴، شماره ۸، صص ۱۹۲-۱۷۹.
- ۲- توکلی، مرتضی و هدایتی، صلاح، (۱۳۸۷)، **چالش‌های گردشگری در مناطق مرزی (مطالعه موردی: سیستان)**، مجله فضای جغرافیایی، شماره ۲۲، صص ۲۱-۱.
- ۳- تولایی، سیمین، ریاحی، وحید، افراخته، حسن و شعبانی، احمد، (۱۳۹۲)، **بررسی توانمندی‌ها و راهکارهای توسعه گردشگری روستایی در بخش کهک استان قم**، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۴، صص ۱۱۸-۱۰۳.

- ۴- ثبوتی، حجت، (۱۳۸۵)، بررسی عوامل تأثیرگذار در توسعه گردشگری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۵- جلال زاده، محمد، (۱۳۸۷)، بررسی و تحلیل مؤلفه‌های بهبود مدیریت باغات در شهرستان ارومیه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ۶- حاجی نژاد، علی، رحیمی، دانا و تقی زاده، زهرا، (۱۳۹۲)، تدوین برنامه استراتژیک توسعه گردشگری در مناطق نمونه گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستای نمونه گردشگری هجیج در شهرستان پاره)، مجله آمایش سرزمین، دوره ۵، شماره ۱، صص ۷۸-۵۱.
- ۷- دادورخانی، فضیله و نیک سیرت، مسعود، (۱۳۹۰)، برنامه‌ریزی راهبردی طبیعت‌گردی در روستاهای نواحی بیابانی (مطالعه موردی: روستای خرنق، استان یزد)، مجله پژوهش‌های روستایی، دوره ۱، شماره ۴، صص ۷۲-۴۳.
- ۸- دانش مهر، حسین، صفری، وریا و کریمی، علیرضا، (۱۳۹۱)، بررسی نقش طبیعت‌گردی و آثار آن در توسعه مناطق روستایی با استفاده از مدل تحلیلی SWOT (مطالعه موردی روستای اورامان تخت)، مجله پژوهش‌های روستایی، دوره ۳، شماره ۱۱، صص ۲۴۰-۲۱۵.
- ۹- دهقان، علیرضا، (۱۳۸۷)، تجربه گردشگری در فضای واقعی و مجازی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، شماره ۴، صص: ۱۹-۱.
- ۱۰- رنجبریان، بهرام و زاهدی، محمد، (۱۳۷۹)، برنامه‌ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه‌ای، انتشارات جهاد دانشگاهی اصفهان، چاپ اول، اصفهان.
- ۱۱- زاهدی، شمس السادات، (۱۳۸۷)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار (با تأکید بر محیط‌زیست)، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، چاپ اول، تهران.
- ۱۲- سلطانی، زهرا و نوری زمان آبادی، سید هدایت الله، (۱۳۸۹)، ارزیابی توان محیطی شهرستان خوانسار به منظور توسعه توریسم با استفاده از (GIS)، مجله تحقیقات جغرافیایی، دوره ۲۵، شماره ۹۹، صص ۱۰۰-۷۷.
- ۱۳- شهیدی، محمد شریف، اردستانی، زهرا سادات و گودرزی سروش، محمد مهدی، (۱۳۸۸)، بررسی تأثیرات توریسم در برنامه‌ریزی نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان لواسان)، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۲، شماره ۶۷، صص ۱۱۳-۹۹.
- ۱۴- طالب، مهدی و میرزائی، حسین، (۱۳۸۹)، برنامه‌ریزی تعاملی گردشگری روستایی با رهیافت ارزیابی مشارکتی روستایی، مورد مطالعه روستای وکیل آباد «سردابه»، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۲، شماره ۷۱، صص ۳۴-۱۹.

۱۵- کدیور، اصغر و سقائی، مهدی، (۱۳۸۶)، **ساماندهی گردشگری در تفرجگاه پیرامون شهری** (مطالعه موردی: دره اخلمد)، مجله تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۴، صص ۱۳۴-۱۱۱.

۱۶- کرمی دهکردی، مهدی و کلانتری، خلیل، (۱۳۹۰)، **شناسایی مشکلات گردشگری روستایی استان چهارمحال بختیاری با استفاده از تکنیک تئوری بنیانی**، مجله پژوهش‌های روستایی، دوره ۲، شماره ۷، صص ۱-۳۰.

۱۷- مافی، عزت‌الله و سقائی، مهدی، (۱۳۸۷)، **تحلیلی بر گردشگری روستایی در پیرامون کلانشهرها** (مطالعه موردی: کلان شهر مشهد)، **مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای**، دوره ۶، شماره ۱۰، صص ۴۰-۲۱.

۱۸- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۰)، **نتایج سرشماری سال ۹۰**، قابل دسترسی در: <http://www.amar.org.ir>.

- 19- Baum.T& Szivas, E, (2008), **HRD in tourism: A role for government?** Journal of Tourism management, 29(4), pp783-794.
- 20- Liu, A, (2006), **Tourism in rural areas: Kedah, Malaysia**, Journal of Tourism Management, Volume 27, Issue 5, pp 878-889.
- 21- María,R. & Perales,Y, (2002), **Rural tourism in Spain**, Annals of Tourism Research, Volume 29, Issue 4, pp 1101-1110
- 22- Mitchell, M. & Hall, D, (2005), **Rural tourism as sustainable business: Key themes and issues**, In D.Hall I.Kirkpatrick, & M. Mitchell(Eds), Journal of rural tourism and sustainable business, pp3-14.
- 23- Organization for Economic Co-operation and Development, (2005), **OECD Working Papers Series**.
- 24- Panyik, E, Costa, C & Rátz,T, (2011), **Implementing integrated rural tourism: An event-based approach**, Journal of Tourism Management, In Press, Corrected Proof.
- 25- Park, D. & Yoon,Y, (2009), **Segmentation by motivation in rural tourism: A Korean case study**, Journal of Tourism Management, Volume 30, Issue 1, pp 99-108
- 26- Sharply, R, (2002), **Rural Tourism and the Challenge of Tourism Diversification: the Case of Cyprus**, Journal of Tourism Management, 23, pp 233-244.
- 27- Su, B, (2011), **rural tourism in China**, Journal of Tourism Management, In Press, Corrected Proof.
- 28- Vivanco, L, (2002), **Ecotourism, Paradise lost-A Thai case study**, Journal of The ecologist.
- 29- World Tourism Organization, (2011), **National and regional tourism planning (Case studies: Asia and Iran)**, London.

